

ПОЯВА ВЕДМЕДЯ БУРОГО (*URSUS ARCTOS*) У ЗАХІДНОМУ ПОЛІССІ: АНАЛІЗ ВІДОМИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

Михайло Франчук¹, Михайло Химин²

¹ Рівненський природний заповідник (с. Чудель)

e-mail: m_franchuk@ukr.net; orcid: 0000-0002-7044-7137

² Національний природний парк «Прип'ять-Стохід» (с.мт Любешиів)

Franchuk M., Khymyn M. Occurrence of the brown bear (*Ursus arctos*) in Western Polissia: An analysis of documented observations. Between 2001 and 2025, eleven records of the brown bear (*Ursus arctos*) were documented in the territory of Western Polissia of Ukraine (Volyn and Rivne regions). Most of the observations occurred during the reproductive period, when bears undertake long-distance movements. All bear incursions were recorded coming from the territory of Belarus through corridors within wetland areas (bogs and river floodplains). The southernmost record of a bear was documented near the city of Lutsk, while all other observations occurred in the border zone. Daily movements were concentrated near settlements, along agrocenoses, vegetable gardens, and field and forest roads. The dynamics of records indicate the preservation of transboundary migration links of the brown bear population between Ukraine and Belarus. The obtained data emphasize the importance of the Polissia protected areas as key sites for the conservation of this species.

ВСТУП

За даними останнього узагальнення (Дикий & Шквиря, 2015), ведмідь у межах Поліського регіону зник з цієї території у 1920–1950-х рр. Його спорадично реєстрували в лісах Волинської обл. (Татаринів, 1956). Останніми десятиліттями сліди поодиноких особин реєстрували в Деснянсько-Старогутському НПП (Середино-Будський район, Сумська обл.) (Клестов *et al.*, 1998; Мерзлікін, 2003; Гавриш *et al.*, 2007; Загороднюк & Мерзлікін, 2025), в зоні відчуження ЧАЕС (Shkvyria, Vishnevskiy, 2012; Gashchak, 2024; Жила, 2024) та, за неперевіреними даними (Жила, 1997), у колишніх Дубровицькому і Рокитнівському районах (тепер Сарненському районі) Рівненської обл.

Після наведених даних нам відомо лише про поодинокі спостереження ведмедя бурого на Західному Поліссі, а саме: на початку 1960-х – одну особину бачили неподалік с. Переброди Сарненського (кол. Дубровицького) районі Рівненської обл., яка зайшла з території Білорусі (повід. О. Денищич); 1984 р. одну дорослу особину бачили на болоті неподалік с. Вежниця, Сарненський (кол. Рокитнівський) район (повід. І. Кузьмича).

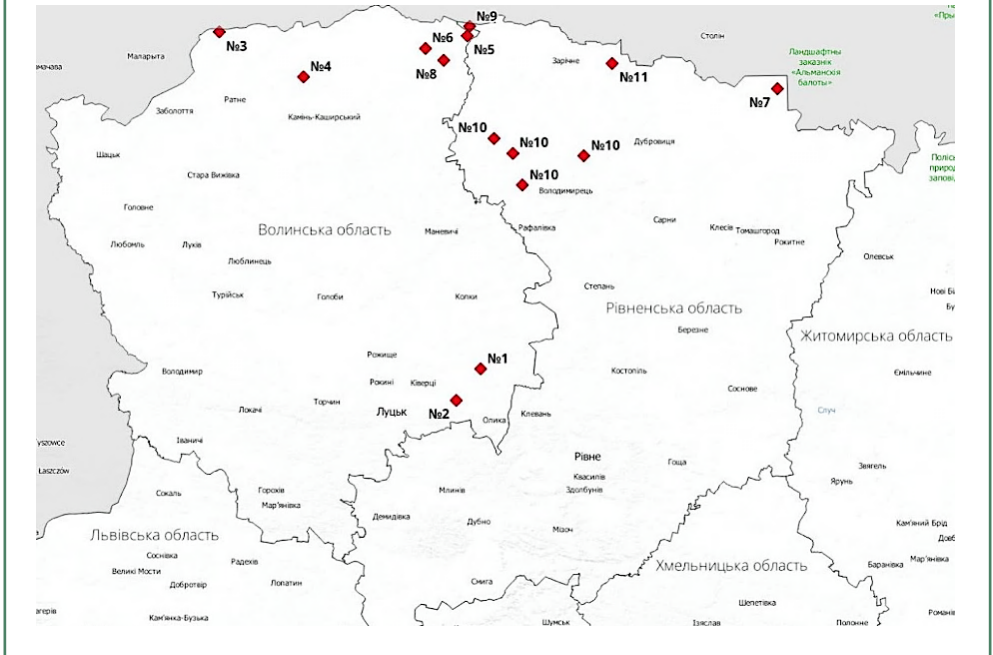
Наприкінці 1990-х рр. на Поліссі утворено низку об'єктів природно-заповідного фонду, після чого науковці активізували дослідження фауни регіону, в т. ч. й почали документувати спостереження ведмедя бурого.

Мета роботи — провести узагальнення й аналіз спостережень ведмедя бурого в межах Західного Полісся України за останні 25 років (2000–2025).

РЕЗУЛЬТАТИ І ЇХНЕ ОБГОВОРЕННЯ

Дані про реєстрації ведмедя бурого в межах Західного Полісся отримано упродовж 2000–2025 рр. за допомогою власних спостережень, повідомлень місцевих лісників, егерів, співробітників територій і об'єктів ПЗФ. Кожен факт реєстрації ведмедя ретельно перевіряли, в окремих випадках були підтвердження за допомогою фото- і відеофіксації, а також здійснювали проміри слідів. Загалом за результатами згрупованих даних нам відомо про 11 фактів реєстрації ведмедя бурого на території Західного Полісся України (рис. 1).

Рис. 1. Картохема спостережень ведмедя бурого на Західному Поліссі за 2001–2025 рр.



Хронологія спостережень:

- 05.06.2001 (№ 1), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Луцький (у минулому Ківерцівський) р-н, с. Городище, ДП «Ківерцівське ЛП», Муравищенське л-во, бачили лісники, потім бачили сліди в лісі (особ. повід. В. В. Сухопора);
- 8–20.06.2001 (№ 2), 1 ос., Волинська обл., Луцький (у минулому Ківерцівський) р-н, с. Звірів, ДП «Ківерцівське ЛП», Звірівське л-во, в районі траси Луцьк–Рівне, звідки розвернувся і пішов на північ, за іншими даними дійшов на південь до с. Ботин Луцького р-ну і далі повернув на північ (повід. лісників і особ. повід. В. В. Сухопора);
- травень 2003 (№ 3), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Ковельський (у минулому Ратнівський) р-н, с. Кортеліси, Ратнівське ЛМГ, Кортеліське л-во. Особина зайшла з території Білорусі, пізніше повернулася назад, де була застрелена (повід. лісової охорони);

- червень 2004 (№ 4), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Камінь-Каширський р-н, с. Черче, ліс (особ. повід. Я. С. Чмуха);
- червень 2021 (№ 5), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Камінь-Каширський (у минулому Любешівський) р-н, с. Сваловичі, ур. Сваловицька дача (лісники й інспектори НПП «Прип'ять-Стохід» зробили фото, за яким А.-Т. Башта підтвердив приналежність слідів ведмедю);
- червень-липень 2021 (№ 6), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Камінь-Каширський (у минулому Любешівський) р-н, с. Люб'язь, чагарники, городи на захід від села (бачили співробітники НПП «Прип'ять-Стохід»);
- 27.05.2021 (№ 7), 1 ос. (молодий самець), сліди зафіксовані на території масиву Переброди Рівненського природного заповідника (Північне ПНДВ), Рівненська область, Сарненський р-н (рис. 2). Тварина зайшла із території республіканського заказника Альманські болота (республіка Білорусь) вглиб болотного масиву Переброди на 5 км по піщаних дюнах, а потім повернулася у зворотному напрямку¹. Через декілька днів сліди цієї тварини відмітили місцеві жителі в Столінському р-ні Берестейської обл. Білорусі (дані місцевих ЗМІ). Варто зазначити, що місцеве населення прикордоння, яке межує із Рівненським природним заповідником, під час збирання ягід періодично спостерігає сліди ведмедя на території Білорусі (Антипова *et al.*, 2015);

Рис. 2. Виявлені сліди ведмедя на масиві Переброди Рівненського природного заповідника:

а – піщана дюна із біотопом соснових лісів лишайникових, фото М. Франчук, 27.05.2021;

б – сліди на піску, фото В. Попка, 27.05.2021



а



б

- 12.08.2021 (№ 8), 1 ос. (сліди), зафіксовано рух з південного заходу на північний схід, Волинська обл., Камінь-Каширський (у минулому Любешівський) р-н, с. Підкормілля, ліс (особ. повід. М. В. Химин);
- червень 2022 (№ 9), місцевий житель спостерігав сліди ведмедя у прикордонній зоні України і Білорусі на дорозі біля с. Ніговищі Вараського (у минулому Зарічненського) р-ну Рівненської обл. (особ. повід. В. Діковицький);

¹ Цит. за: Літопис природи Рівненського природного заповідника (Сарни, 2022, т. 23).

- 26.06.2023 (№ 10), неподалік с. Озеро Вараського (у минулому Володимирецького) р-ну Рівненської обл., у лісовому масиві місцеві егері зафіксували численні ознаки тривалого перебування ведмедя. Ведмідь живився медом із лісових вуликів. Через значну увагу з боку місцевого населення ведмідь почав переміщуватись у західному напрямку, його сліди фіксували переважно по піщаних дорогах на полях і городах біля сіл Сопачів, Мульниці, Борова (рис. 3, а), далі його сліди зникли у болотистій місцевості болота Бабів мох, що між Білоозерським масивом Рівненського ПЗ та Нобельського НПП (згруповано численні відеопідтвердження і фото співробітником Рівненського ПЗ В. М. Лойчиком). Промір'яні сліди, розмір відбитків лап: передня (15x16 см, рис. 3, б), задня (24x15 см, рис. 3, в). Далі, за непідтвердженими даними, сліди ведмедя бачили у Волинській обл.
- 25.02.2025 (№ 11) спостерігали 1 ос. у прикордонній зоні між Україною та Білоруссю на північ біля с. Бутове Вараського (у минулому Зарічненського) р-ну Рівненської обл. (особ. повід. Т. Кривульський).

Рис. 3. Ознаки перебування ведмедя біля с. Мульниці Вараського р-ну Рівненської обл.:

а – сліди на піщаній дорозі біля городів місцевих жителів;

б – відбиток передньої лапи;

в – відбиток лівої лапи. Фото: В. Лойчик, 27.06.2023



а



б



в

За результатами аналізу спостережень ведмедя бурого в межах Західного Полісся ми дійшли висновку, що основні реєстрації виду припадають на період сезону розмноження (травень–липень), коли самці у пошуках самок або місць для оселень здійснюють тривалі переходи.

Усі задокументовані переходи зафіксовано з території Білорусі в межах водно-болотних угідь (верхові та перехідні болота й річкові заплави р. Прип'ять та її притоки).

На нашу думку, ведмідь періодично траплявся на дослідженій території і раніше, про що свідчать дані реєстрацій у сусідній Білорусі та інших регіонах Полісся, але через брак достатньої кількості науковців і відсутність публікації зареєстрованих даних такі спостереження могли залишитися поза увагою.

ПОДАКИ

Автори висловлюють вдячність усім причетним спостерігачам ведмедя бурого, які люб'язно надали інформацію для підготовки даної публікації, а саме: В. В. Сухопору, Я. С. Чмуху, В. Попику, В. Дісковичському, В. М. Лойчику, Т. Кривульському, співробітникам НПП «Прип'ять-Стохід».

ЛІТЕРАТУРА

- Антипова, Е. А., Бачук, Л. В., Богданович, И. А., Вежновец, В. В., Гопчак, И. В., Груммо, Д. Г., Даглиц, В. Ю., Домбровский, В. Ч., Дробенков, С. М., Дыкий, И. В., Ермохин, М. В., Жилинский, Д. Ю., Журавлёв, Д. В., Журавчак, Р. О., Зеленкевич, Н. А., Зибцев, С. В., Кулак, А. В., Максименков, М. В., Мартынов, А. В., Мороз, М. Д., Прищепчик, О. В., Русецкий, С. Г., Самусенко, И. Е., Сетракова, Е. М., Сидорович, А. А., Соловей, И. А., Сошенский, А. М., Судник, А. В., Устин, В. В., Франчук, М. В., Цвирко, Р. В., Шевцова, Н. С., Шляхтич, Е. А., Шушкова, Е. В., Юргенсон, Н. А., & Янус, Г. Г. (2019). *Трансграничная рамсарская территория «Ольманы-Переброды»*. Минск.
- Гаврись, Г. Г., Кузьменко, Ю. В., Мішта, А. В., & Коцержинська, І. М. (2007). *Фауна хребетних тварин національного природного парку «Деснянсько-Старогутський»*. Київ.
- Дикий, І. В., & Шквиря, М. Г. (Ред.). (2015). *Ведмідь бурий (Ursus arctos): проблеми збереження та дослідження популяції в Україні*. ТОВ «СІК ГРУП Україна».
- Жила, С. (2024). Маркування ведмедем (*Ursus arctos*) дерев у Чорнобильському біосферному заповіднику. *Theriologia Ukrainica*, 27, 78–89. <https://doi.org/10.53452/TU2709>
- Жила, С. М. (1997). Бурий ведмідь (*Ursus arctos* L.) в Українському Поліссі. *Вестник зоології*, 31(3), 77.
- Загороднюк, І., & Мерзлікін, І. (2021). Ведмідь бурий (*Ursus arctos*) у Східному Поліссі в Україні: свідчення відновлення виду в регіоні. *Novitates Theriologicae*, 17, 63–66. <https://doi.org/10.53452/nt1712>
- Клестов, М. Л., Гаврись, Г. Г., Кузьменко, Ю. В., & Новік, В. В. (1998). Нарис фауни хребетних тварин проєктованого національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». У *Матеріали наук.-практ. семінару «Актуальні проблеми створення Деснянсько-Старогутського національного природного парку та шляхи їх вирішення»* (с. 93–102). Київ.
- Мерзлікин, И. Р. (2003). Некоторые замечания к региональному списку животных, подлежащих особой охране в Сумской области. У *Проблеми збереження ландшафтного, ценотичного та видового різноманіття басейну Дніпра. До 75-річчя заповідника «Михайлівська цілина»* (с. 144–150). Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- Татаринов, К. А. (1956). *Звірі західних областей України (матеріали до вивчення фауни Української РСР)*. Київ: Вид-во АН УРСР.
- Gashchak, S. (2024). Annotated review of the mammal fauna in the Chernobyl Biosphere Reserve as of 2023. *Theriologia Ukrainica*, 28, 3–33. <https://doi.org/10.53452/TU2803>
- Shkvyria, M., & Vishnevskiy, D. (2012). Large carnivores of the Chernobyl Nuclear Power Plant Exclusion Zone. *Vestnik Zoologii*, 46(3), 239–246. <https://doi.org/10.2478/v10058-012-0020-2>

РЕЗЮМЕ

Франчук М., Химин М. Поява ведмедя бурого (*Ursus arctos*) у Західному Поліссі: аналіз відомих спостережень. За період 2001–2025 рр. на території Західного Полісся України (Волинська та Рівненська обл.) задокументовано 11 випадків реєстрації ведмедя бурого (*Ursus arctos*). Основна частка спостережень припадає на репродуктивний період, коли ведмеді здійснюють тривалі переходи. Усі заходи ведмедя зафіксовано з території Білорусі по коридорах, що в межах водно-болотних угідь (болота і річкові заплави). Найпівденніший захід ведмедя зафіксовано неподалік м. Луцьк, усі інші спостереження – в прикордонній зоні. Добові переходи були сконцентровані біля населених пунктів по агроценозах, городах та польових і лісових дорогах. Динаміка реєстрацій свідчить про збереження транскордонних міграційних зв'язків популяцій ведмедя в Україні та Білорусі. Наявні дані підкреслюють важливість природоохоронних територій Полісся як ключових ділянок для збереження цього виду.